

Η έννοια της ελευθερίας και της ισότητας στον Αριστοτέλη και τον Κορνήλιο Καστοριάδη

Οικονόμου Αναστασία,
Δρ. Φιλοσοφίας

Στα Πολιτικά του Αριστοτέλους, οι αρχές της ελευθερίας και της ισότητας, αποτελούν δύο βασικούς όρους που συνδέονται άμεσα με την έννοια του πολίτη. Σύμφωνα με το φιλόσοφο, ως ελευθερία ορίζεται α) η δυνατότητα όλων των πολιτών να ασκούν διαδοχικά την εξουσία (Πολιτικά, Ζ1, 1317b 2-3), β) η επιλογή τους να ζουν όπως θέλουν. Τον ορισμό αυτό της ελευθερίας φαίνεται να αποδέχονται οι υποστηρικτές της δημοκρατικής πολιτείας. Η έννοια της δημοκρατικής ελευθερίας, ως ίσης συμμετοχής όλων των ελευθέρων στην άσκηση της κυβερνητικής εξουσίας, υπόκειται σε κριτική από τον Αριστοτέλη, ο οποίος προεσβύει ότι η άκρατη δημοκρατία αντιτίθεται προς το κοινό συμφέρον, αφού ορίζει κακώς την ελευθερία (Πολιτικά, Ε9, 1310a 26-28).

Η ισότητα είναι η αναγνώριση ίσων δικαιωμάτων σ' ό,τι αφορά στη συμμετοχή των πολιτών στη διακυβέρνηση της πόλεως. Ο Σταγειριώτης διατείνεται πως υπάρχουν δύο είδη ισότητας, η ισότητα ως προς την ποσότητα και η ισότητα ως προς την αξία (Πολιτικά, Ε1, 1301b 32 κ.ε.). Η δημοκρατία θέτει ως ύψιστη αρχή την αριθμητική ισότητα που συνεπάγεται την ισονομία, την ισοτιμία της ψήφου και την ισότητα των ευκαιριών για την ανάδειξη των πολιτών στα δημόσια αξιώματα. (Πολιτικά, Ζ1, 1318a 7-10). Ο Αριστοτέλης αναφέρει επίσης πως η έννοια της ισότητας ερμηνεύεται με διαφορετικό τρόπο από το κάθε πολίτευμα, σύμφωνα δηλαδή με τους ιδιαίτερους στόχους και τα συμφέροντά του. Η παρερμηνεία αυτή καθίσταται επικίνδυνη για το πολίτευμα, γι' αυτό ο φιλόσοφος προτείνει «σε άλλα να χρησιμοποιούμε την αριθμητική ισότητα και σε άλλα την κατ' αξίαν» (Πολιτικά, Ε1, 1302a 8-9). Η εφαρμογή του «κατ' αξίαν ίσου, σημαίνει ότι οι βέλτιστοι ασκούν την εξουσία και λαμβάνουν τις αποφάσεις (Πολιτικά, Γ13, 1284b 25-34).

Ο Κορνήλιος Καστοριάδης, έχοντας επηρεαστεί από την αριστοτελική πολιτική φιλοσοφία, θεωρεί ότι η ελευθερία και η ισότητα είναι έννοιες αλληλένδετες, των οποίων η επίτευξη επιδιώκεται παράλληλα (Χώροι του ανθρώπου, σ. 214). Για το σύγχρονο στοχαστή, η ισότητα αφορά στη δυνατότητα ίσης συμμετοχής όλων στη θέσμιση της κοινωνίας – όπως άλλωστε πίστευε και ο Αριστοτέλης – ενώ η ελευθερία στη δυνατότητα αμφισβήτησης και επιλογής των νόμων (Οι ομιλίες στην Ελλάδα, σ. 121).

Ο φιλόσοφος επισημαίνει ότι στη σύγχρονη πραγματικότητα δύσκολα μπορεί να επιτευχθεί η πολιτική ισότητα από τη στιγμή που υπάρχουν οικονομικές ανισότητες. Έτσι οι άνθρωποι οι οποίοι έχουν στα χέρια τους την οικονομική δύναμη, θα τη μετατρέψουν και σε πολιτική δύναμη, με αποτέλεσμα να δημιουργείται μια πολιτική ολιγαρχία, καθώς οι πολλοί υποτάσσονται στη βούληση των ολίγων. Κατά συνέπεια, περιστελλεται και η ελευθερία των πολλών, αφού μόνο θεωρητικά καλούνται ελεύθεροι πολίτες, ενώ στην ουσία καθίστανται σκλάβοι των οικονομικά ισχυρών (Οι ομιλίες στην Ελλάδα, σ. 122).

Ο Καστοριάδης συσχετίζει την ισότητα με τη δικαιοσύνη και συμφωνεί με την άποψη του Αριστοτέλους ότι θα πρέπει να αναγνωρίζονται και να εφαρμόζονται και οι δυο ισότητες, η αριθμητική και η γεωμετρική ή αναλογική (*Χώροι του ανθρώπου*, σ. 227). Επιπλέον, συνδέει την ελευθερία και την ισότητα με την αυτονομία, αφού η τελευταία προϋποθέτει την ικανότητα των ανθρώπων να αυτοκυβερνώνται και αυτό γίνεται μόνο όταν όλοι οι πολίτες συμμετέχουν εξίσου στη διακυβέρνηση των κοινών υποθέσεων.